

Зміст

ЗНАЧЕННЯ СЛОВА «ЄВАНГЕЛІЄ» <i>Філіп Л. Шулер</i>	5
СИНОПТИЧНА ПРОБЛЕМА: ЯК МИ ОТРИМАЛИ ЄВАНГЕЛІЯ? <i>Девід Л. Дунган та Джон С. Клоппенборг</i>	7
БІБЛІОТЕКА З НАГ ГАММАДІ <i>Фредерік Віссе</i>	22
ЦЕРКОВНІ КАНОНІЧНІ ЄВАНГЕЛІЯ: ЧОМУ ЛИШЕ ЧОТИРИ? <i>Вільям Фармер</i>	28
ЖАНР(И) ЄВАНГЕЛІЙ <i>Філіп Л. Шулер</i>	34
ЄВАНГЕЛІЄ ВІД МАТЕЯ <i>Адріян Леске</i>	37
ЄВАНГЕЛІЄ ВІД МАРКА <i>Верджіл Гавард і Девід Б. Пібоді</i>	142
ЄВАНГЕЛІЄ ВІД ЛУКИ <i>Семюел Ойін Абогунрін</i>	193
ЄВАНГЕЛІЄ ВІД ЙОАНА <i>Тереза Окуре</i>	281
ЛУКА – АВТОР ЄВАНГЕЛІЯ ТА ДІЯНЬ АПОСТОЛІВ <i>Франсуа Бовон</i>	372
КНИГА ДІЯННЯ АПОСТОЛІВ <i>Джастін Тейлор</i>	376
ПЕРЕЛІК АВТОРІВ ТОМУ	428
ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ	429

Значення слова «Євангеліє»

Філіп Л. Шулер

Грецьке слово «євангеліє», *evangelion* має значення «добра звістка», або «благовість». *Evangelizomai* – це дієслівна форма, яка означає «проголошувати або проповідувати Євангеліє». Термін «Євангеліє» спершу означав винагороду, яку отримував гонець, що сповіщав новину, але досить швидко це значення почали ототожнювати з самим словом «новина». У текстах греко-римського світу, включаючи LXX, це слово з'являється переважно у формі множини, й існують докази того, що його вживали у культових обрядах принесення подячної жертви за добрі новини. Це слово також з'являється в еліністичних текстах, що стосуються культу імператора. Тут обожествлюють особу імператора і день його народження відзначають як *euangelion*, що означає початок добрих новин для світу. Настала нова ера й розуміння всього світу змінилося. У ті часи таке використання зробило термін «євангеліє» популярним і значущим у греко-римському контексті, але таким же важливим і рівнозначним воно було в первісних християнських спільнотах, оскільки вживалося в значенні «проголошення доброї новини», як наприклад, в Іс. 52, 7 чи 61, 1 (LXX), де добра новина пов'язана з новою про спасення й звернена до нужденних. Отже, не дивно, що первісні християни почали вживати обидві форми – і форму іменника, й форму дієслова,

все успішніше проголошуючи добру новину греко-римському світові, засвідчуючи, що через смерть та воскресення Ісуса Христа Бог діє цілеспрямовано, щоб принести спасення кожній людині – однаково і юдею, і язичникові.

Послання апостола Павла – це найраніші новозавітні письмові документи, в яких слово *evangelion* безпосередньо стосується Божого акту спасення в Христі Ісусі. Павло вживає цей термін, вкладаючи в нього всеохопний зміст: Євангеліє постає у всій своїй повноті, не вимагаючи ні прикрашання, ні якогось доповнення. Євангеліє Христове – єдине, й іншого бути не може (Гл. 1, 7). Воно створене Богом і було об'явлене Павлові Богом (а не через людського посередника). Авторитет Павла як апостола ґрунтується на Євангелії, яке він визнає Євангелієм про Бога та «його Сина» Ісуса Христа (Рм. 1, 1-5). Це Євангеліє, на яке Павло відізвався і згідно з яким він тепер діє, є історією про Ісуса Христа (Флп. 2, 6-11), що оповідає про його страждання, смерть та воскресення. Зміст Євангелія має подиву гідну спорідненість із пророцтвом про стражденного Слугу Господнього в Іс. 53. Цього Євангелія абсолютно достатньо для спасення, воно вільно дається Божою благодаттю по вірі, яка виражається в діях кожного вірного. Апостол Павло був покликаний проголошувати Євангеліє про Ісуса Христа

окремо язичникам (усім народам). Тому його проголошення Євангелія призначене для необрізаних (Гл. 2, 7). Саме ідея про те, що і юдеї, і язичники можуть розділяти радість спасення через віру в Ісуса Христа і є Доброю Новиною Євангелія.

У Церкві термін «євангеліє» набуває літературного значення стосовно перших чотирьох книг новозавітного канону: Євангелія від Матея, Марка, Луки та Йоана. У цих книгах Добра Новина розкривається через історію життя Ісуса Христа, починаючи з історії його народження (та іншими традиціями, що готують читача до подій тексту, що слідують далі), його служіння, смерті та воскресення. Незважаючи на те що Марко – це єдиний автор, який називає свій твір про Ісуса Христа Євангелієм (Мр. 1, 1), цей термін отримав статус канонічного титулу для всіх чотирьох новозавітних переказів про Ісуса разом із кількома іншими неканонічними творами, які представляють традиції, пов'язані з Ісусом (*Євангеліє від Томи, Євангеліє Істини, Євангеліє від Петра*). Отже, Євангеліє стосується доброї звістки про спасення через Ісуса Христа, так само як і послання апостола Павла.

Євангеліє також трактують як літературний жанр, до якого шанобливо ставляться в різних християнських спільнотах. Ця література, як правило, передає історію життя Ісуса Христа, що викладена у формі нарративної біографії (напр., канонічні Євангелія: див. далі статтю «Жанр(и) Євангелій»), може набувати форми збірки висловів Ісуса (так як у *Євангелії від Томи* та *Євангелії Істини*: див. статтю про книги, знайдені у Наг Гаммаді), або містить матеріал, упорядкований за тематичним принципом (напр., *Євангеліє дитинства від Томи*). Зрозуміло, що динамічний концепт Євангелія про Ісуса Христа, яке проголошував Павло та інші ранні християнські євангелісти, забезпечив умови, при яких термін «євангеліє» став літературним окресленням для тих книг, які містять історію чи традиції, пов'язані з історією Ісуса Христа.

БІБЛІОГРАФІЯ

Stuhlmacher, Peter, ред. *The Gospel and the Gospels*. Grand Rapids: Eerdmans, 1991. Див. особливо: Otto Betz, «Jesus' Gospel of the Kingdom», 53-74.

Переклала Наталія Реуцька

Синоптична проблема: як ми отримали Євангелія?

Девід Л. Дунган та Джон С. Клоппенборг

Чому були написані Євангелія?

Як відомо, Ісус не залишив нам жодних письмових документів. Чотири Євангелія, що їх ми сьогодні маємо, – це твори пізніших християнських авторів, які доклали зусиль, щоб зафіксувати на письмі відомості про життя і вчення Ісуса, так щоб вони були зрозумілими й значущими для окреслених церковних спільнот I ст. Після смерті та воскресення Ісуса Христа деякі з його послідовників проповідували Євангеліє в Єрусалимі та околицях, тоді як інші подорожували до віддалених країн. Із плинном часу при різноманітних обставинах деякі християни записували те, що учні Ісуса оповідали про його слова і вчинки, і таким чином, слова Ісуса і його діяння стали частиною корпусу творів інтерпретованої традиції, відомої під назвою «Євангеліє», або «Добра Новина» (див. с. 5, «Значення слова Євангеліє»).

Євангеліє від Матея являє собою компактне зібрання повчань і діянь Господа, упорядкованих у вигляді біографічного нарису. Характерна риса, яка заслуговує на особливу увагу, – це понад шістдесят посилань на єврейську Біблію, які мають на меті довести, що Ісус із Назарета справді виконав чітко визначену кількість пророцтв, що стосуються довгоочікуваного Месії, Сина Давида.

Марко написав Євангеліє, що в головних рисах подібне до Євангелія від Матея, хоч

його книга є набагато коротшою. Марко змальовує Ісуса не стільки як проповідника, що виголошує довгі промови, а як цілителя, екзорциста й чудотворця. Цікаво, що Ісуса, якого описує Марко, не розуміють навіть його учні, які полишають його перед його смертю. Лише після Ісусового воскресення, як і було передбачено, його учні знову приєднуються до нього (однак у самому тексті Марко не описує цього нового зібрання).

Євангеліє від Луки – це перша з двох частин нарративу, що описує життя й служіння нашого Спасителя, з подальшим описом історії становлення та поширення Церкви поза межами Палестини. Вважається, що Євангеліє могло бути написане у відповідь на жакливу руйнацію Єрусалима в 70 р. по Р. Хр. Цю подію добре зрозумів автор Євангелія від Луки як таку, що була чітко передбачена Ісусом Христом.

Євангеліє від Йоана суттєво відрізняється від попередніх трьох (синоптичних) Євангелій не лише тим, як були відібрані та упорядковані в ньому оповідання про епізоди з життя Ісуса, але й тональністю нарративу. Мова Йоанового Ісуса піднесена, навмисно алегорична, насичена символами. Загалом Йоан зосереджується у своєму посланні на ідентичності Ісуса як Сина Божого, посланого з небес, а не на моральному вченні чи приписах щодо життя та місії Церкви.

Ці записані свідчення Христа про Бога викладені у формі чотирьох біографічних наративів. Незважаючи на те що всі оповіді мають подібні риси у найважливіших аспектах, кожен із цих нарисів є водночас оригінальним та унікальним. Кожен із цих наративів натхнений живою присутністю Христа в окремій християнській спільноті вірних; у кожному з них свідомо збережено історичну єдність із самим Ісусом. Таким чином, Церква отримала чотири наративи Євангелій про Ісуса Христа. [Див. *Церковні канонічні Євангелія: чому лише чотири?* нижче].

Ориген, що жив наприкінці II ст., залишив вичерпне пояснення щодо написання цих Євангелій.

Давайте зробимо припущення про те, що певні люди [себто апостоли] через Святого Духа бачать Господа [у Ісусі Христі], у його святих словах та його зовнішньому вигляді, в усьому, що він приготував для них, що в різній кількості перебувають у різних місцях, щоб відкрити в потрібний час для їхнього розуміння... Вони благословенні не тим, що бачать абсолютно однакові видіння, [але] тим, що кожен із них по-своєму проголошує в дусі про Бога [в Ісусі Христі], про його слова, його об'явлення перед святими. Отже, [перший євангелист] проголошує певні речі, сказані та... виконані Богом [в Ісусі Христі] у певний час та в певному місці, але для іншого євангелиста Господь відкриває інші речі, що стосуються пророцтв та їхнього здійснення. Але ось з'являється третій чоловік, [який] прагне навчити нас інших речей, порівняно з тими, про які щойно було сказано у зв'язку з двома попередніми авторами. Припустімо, що існує четвертий автор, який описує щось аналогічне, порівняно з попередніми трьома, [про яких ми щойно згадали]. Зробімо припущення про те, що всі четверо дійшли до згоди стосовно певних основоположних речей, які їм відкрилися через Духа, і давайте погодимось з тим, що вони можуть мати певні неузгодженості, які стосуються другорядних речей (*Коментар на Євангеліє від Йоана 10, 3*).

Таким чином, Церква отримала не один, а чотири портрети Господа нашого Ісуса Христа. «Отже, Ісус проявляється у багатьох речах, через призму різних [зовнішніх] вражень та відчуттів. У зв'язку з цим нам здається можливим зробити припущення, що євангелисти, отримавши різні бачення та при цьому дійшовши до згоди про певні [речі], написали кожен своє Євангеліє» (*Коментар на Євангеліє від Йоана 10, 4*).

Чому чотири Євангелія? Чому не одне?

Починаючи з II ст. і до нашого часу розбіжності між Євангеліями ставали об'єктом критики опонентів. Це створило обставини, при яких зміст цих книг став джерелом непорозумінь навіть у самій Церкві. Противники християнства використовують ці невідповідності як доказ на кшталт того, що Євангелія нібито ґрунтуються на чутках і домислах. Одне з місць, що на нього так люблять покликатися опоненти, це генеалогія Ісуса Христа в Євангелії від Матея, яка відрізняється від тієї, що описана в Євангелії від Луки. Першим християнським богословам було притаманно гармонізувати Євангелія у своїх полемічних працях проти нападок критиків ззовні, щоб мінімізувати ці відмінності. *Діятессарон* Таціяна, що, ймовірно, ґрунтується на більш ранній грецькій гармонії, яку приготував його вчитель Юстин Мученик в часи служіння в Римі (сер. II ст.), є найвідомішим прикладом гармонії в ранній християнській Церкві. Але в період пізнього Середньовіччя і навіть у недалекому минулому складання гармоній було досить поширене; гармонії також можна знайти в місіонерській літературі раннього англосаксонського християнства, перського християнства періоду Середньовіччя та сучасного китайського християнства.